

Italo Calvino

Palomar

Překlad Jiří Pelán

DOKOŘÁN

Palomar

Italo Calvino

DOKOŘÁN

Italo Calvino

Palomar

Kniha vychází s finanční podporou Ministerstva kultury ČR.

Copyright © 2002, The Estate of Italo Calvino

All rights reserved

Translation © Jiří Pelán, 2021

Epilogue © Jiří Pelán, 2021

Všechna práva vyhrazena. Žádná část této publikace nesmí být rozmnožována a rozšiřována jakýmkoli způsobem bez předchozího písemného svolení nakladatele.

Druhé vydání v českém jazyce (první elektronické).

Z italského originálu *Palomar* přeložil, ediční poznámku a doslov napsal Jiří Pelán.

Odpovědná redaktorka Klára Soukupová.

Redakce Tereza Lišková.

Obálka, grafická úprava, sazba

a konverze do elektronické verze Michal Puhač.

Vydalo v roce 2022 nakladatelství Dokořán, s. r. o.,

Holečkova 9, Praha 5,

dokoran@dokoran.cz, www.dokoran.cz,

ISBN 978-80-7675-048-7 (pdf)

ISBN 978-80-7675-049-4 (epub)

ISBN 978-80-7675-050-0 (mobi)

(pdf – 1139. publikace, 372. elektronická;

epub – 1140. publikace, 373. elektronická;

mobi – 1141. publikace, 374. elektronická)

Palomarovy
prázdniny

Palomar na pláži

Četba vlny

Moře je lehce zčeřené a malé vlny dorážejí na písčiny břeh. Na břehu stojí pan Palomar a hledí na vlnu. Ne že by byl pohroužen v kontemplaci vln. Není pohroužen, protože dobře ví, co dělá: chce hledět na vlnu a také na ni hledí. Nekontemplanuje ji, neboť pro kontemplaci je zapotřebí vhodného temperamentu, vhodného duševního rozpoložení a vhodného souběhu vnějších okolností. Pan Palomar sice v zásadě nemá proti kontemplaci nic, žádná z těchto tří podmínek však není naplněna. Ostatně nezamýšlí hledět na „vlny“, nýbrž pouze na jednu a dost: jelikož se hodlá vyhnout nejasným vjemům, pro každou svou činnost volí ohraničený a přesný předmět.

Pan Palomar vidí, jak se vlna v dálce objevuje, jak narůstá, blíží se, mění tvar a barvu, zavíjí se do sebe, láme se, zaniká a couvá. V tomto bodě by mohl nabýt přesvědčení, že operaci, již naplánoval, dovedl do konce, a odejít. Je však velmi nesnadné izolovat vlnu: oddělit ji od vlny, která bezprostředně následuje, zdánlivě ji postrkuje před sebou a občas ji dožene a převalí se přes ni; stejně jako oddělit ji od vlny, která jí předchází a jako by ji za sebou táhla na břeh, ale která se nakonec obrátí proti ní, jako by ji chtěla zastavit. Když pak u každé vlny vezmeme v úvahu její šíři v poměru k pobřeží, lze jen stěží určit, kam až se kontinuálně rozkládá její postupující čelo a kde se dělí a člení v samostatné vlny, rozdílné co do rychlosti, tvaru, síly, směru.

Zkrátka, nelze pozorovat vlnu, aniž bereme zřetel na komplexní aspekty, jež ji součinně vytvářejí, a na ty, neméně složité, jimž ona sama poskytuje příležitost. Tyto aspekty se neustále proměňují, takže každá vlna se liší od jiné vlny. Ale právě tak je pravda, že každá vlna je s jinou vlnou totožná, a to i když není bezprostředně soumezná či následná; zkrátka jsou tu tvary a sekvence, jež se opakují, byť jsou nepravidelně rozloženy v prostoru a v čase. Poněvadž pan Palomar v této chvíli hodlá prostě *vidět* vlnu, to jest postihnout všechny její simultánní složky a žádnou nevynechat, jeho pohled bude utkvívát na pohybu vody dorážející na břeh až do okamžiku, kdy zaznamenaná aspekty, jež předtím nepostřehl; a jakmile zjistí, že obrazy se opakují, bude vědět, že viděl vše, co chtěl vidět, a bude moci přestat.

Jako nervózní člověk, který žije ve frenetickém a překrveném prostředí, se pan Palomar snaží omezit své styky s vnějším světem, a aby se ochránil před obecnou neurastení, chce udržet své vjemy v maximální míře pod kontrolou.

Když se hrb vlny blíží, v jednom bodě se zvedá výše než jinde a odtud pak vyráží bílé lemování. Pokud k tomu dojde v určité vzdálenosti od břehu, pěna má dost času, aby se zavinula do sebe a, jakoby pozřena okolím, znovu zmizela; vzápětí se však vrací a zaplavuje vše. Tentokrát ale vyvěrá zespodu, jako bílý koberec, jenž byl vytažen na břeh, aby přijal vlnu, jež následuje. Když ovšem očekáváme, že se vlna vyvalí na koberec, zjišťujeme, že už tu není žádná vlna, jen koberec, a i ten rychle mizí, stává se z něho záblesk mokré pláže, rychle pohasínající, jako by ho odstrčila rozpínavost suchého a matného písku, posouvajícího svou zvlněnou hranici.

Zároveň je třeba vzít v potaz konkávní profil vlny. Vlna se totiž dělí ve dvě křídla: jedno, jež tíhne k břehu odprava doleva, a druhé, jež se přibližuje zleva doprava, přičemž východiskem či úběžníkem jejich rozchodu či souběhu je tento obrácený hrot, bod, jenž sleduje postup křídel, ale je neustále držen zpátky a podrobován jejich střídavému překrývání, až ho nakonec dostihne další, silnější vlna, i ona

řešící stejný problém rozchodu–souběhu, a pak ještě další a silnější, a ta rozetne uzel tím, že ho rozbije.

Následujíc kresbu vln, pláž noří do vody sotva naznačené výběžky, jež se prodlužují v zaplavené písečné tabule, vytvářené a rušené mořskými proudy při každém přílivu a odlivu. Pan Palomar zvolil pro svá pozorování právě jeden z těchto nízkých písečných jazyků, neboť vlny tu šikmo dorážejí zleva i zprava, a když jedny překonají napůl ponořený povrch, setkávají se s těmi, jež přicházejí z druhé strany. Nuže, abychom pochopili, z čeho sestává vlna, je třeba věnovat pozornost těmto nárazům z protichůdných stran, jež se do jisté míry vyvažují a do jisté míry sčítají a jež v příznačném nárůstu pěny vytvářejí obecný zlom všech těchto nárazů.

Pan Palomar se nyní snaží omezit své zorné pole; pokud zvolí čtverec pobřeží řekněme o straně deset metrů a stejný čtverec moře, může zkompletovat inventář všech pohybů vln, jež se v rámci určitého časového úseku s různou frekvencí opakují. Je tu ovšem jedna nesnáž: jak stanovit hranice tohoto čtverce, neboť když například vezme za vzdálenější stranu vyčnívající linii postupující vlny, tato linie, jak se k němu blíží a jak se zvedá, zakrývá jeho pohledu všechno, co je za ní; a zkoumaný prostor se tak převrací a zároveň scvrkává.

Pan Palomar nicméně neklesá na duchu a v každém okamžiku věří, že se mu podařilo spatřit vše, co mohl ze svého stanoviště vidět. Vždy se ale vzápětí vynoří cosi, co nechal v úvahu. Kdyby tu nebyla tahle jeho netrpělivá touha dospět k úplnému a definitivnímu výsledku své vizuální operace, bylo by pro něho hledění na vlny velmi uklidňujícím cvičením, jež by ho mohlo ochránit před neurastením, infarktem a žaludečním vředem. A možná by mohlo být klíčem k ovládnutí složitosti světa, k jeho převedení na ten nejprostší mechanismus.

Avšak každý pokus o definování tohoto modelu se musí vyrovnat s dlouhou vlnou, která přichází kolmo k vlnobití a souběžně s pobřežím a valí před sebou nepřerušovaný a sotva vystupující

hřeben. Natrásání vln, jež se ve zmatku sunou ke břehu, nikterak nenarušuje jednotvárný tah onoho hutného hřebene, který je krájí v pravém úhlu a o němž se neví, kam má namířeno ani odkud se vzal. Možná to hýbá s mořskou hladinou poryv východního větru, příčně k hlubokému impulsu přicházejícímu od masy vod otevřeného moře, nicméně tato vlna, zrozená ze vzduchu, cestou sbírá i šikmé nárazy zrozené vodou a obrací je a odvádí svým směrem a odnáší si je s sebou. Takto neustále roste a bytí, dokud ji setkávání s protichůdnými vlnami pozvolna nevyšlání a nedá jí nakonec zmizet, anebo ji nezkroutí natolik, že splyne s jednou z mnoha dynastií šikmých vln a je spolu s nimi vyvržena na břeh.

Soustředíme-li pozornost na jeden aspekt, tento aspekt je vržen do prvního plánu a zaplaví celý obraz, jak je tomu u jistých kreseb, kde stačí zavřít oči, a když je otevřeme, perspektiva se změnila. V tomto křížení různě orientovaných hřebenů se úhrnný obrazec rozpadá do jednotlivých kazet, jež se vynořují a mizí. Dodejme, že i odliv každé vlny má svou sílu, která se staví do cesty vlnám, jež přicházejí po ní. A pokud upřeme svou pozornost na tyto zpětné nárazy, bude se nám zdát, že pravý pohyb je ten, který vychází od břehu a míří na širé moře.

Je snad výsledným stanoviskem, k němuž dospívá pan Palomar, dát vlnám běžet opačným směrem, obrátit čas, zahlédnout pravou podstatu světa za smyslovými a mentálními návyky? Ne, dospívá pouze do bodu, kdy pocituje lehkou závrať, dále se nepouští. Houževnatost, jež postrkuje vlny k pobřeží, zvítězila: vskutku, jsou teď o hodně větší. Že by se měnil vítr? Běda, jestli se obraz, jež pan Palomar s takovou pečlivostí poskládal, rozpadne, roztříští a rozptýlí. Pouze dokáže-li podržet pohromadě všechny aspekty, může se začít druhá fáze této operace: rozšířit toto poznání na celý vesmír.

Stačilo by neztrácet trpělivost, k čemuž záhy dojde. Pan Palomar odchází z pláže, nervy stejně napjaté, jako když přišel, a s ještě větší nejistotou o všem.

Nahý prs

Pan Palomar kráčí podél opuštěné pláže. Potkává nečetné plavce. Mladá žena leží na písku a opaluje se s obnaženými nadry. Palomar, diskrétní muž, odvrací pohled k mořskému obzoru. Ví, že se ženy za podobných okolností při příchodu neznámého spěšně zakrývají, a jemu je to z mnoha důvodů nepříjemné: protože plavkyně, která se v klidu opaluje, je tím poplašena; protože muž, který prochází v její blízkosti, má pocit, že ji ruší; protože je tím implicitně stvrzeno tabu nahoty; protože konvence, jež jsou zachovávány jen částečně, nešíří v chování svobodu a upřímnost, ale nejistotu a nelad.

Pročez on, sotvaže se před ním v dáli vynoří bronzově růžový obláček nahého ženského dřiku, promptně zakloní hlavu tak, aby trajektorie jeho pohledu zůstala zavěšena v prázdnotě a zřetelně zaručila jeho občanský respekt před neviditelnou hranicí obklopující každou osobu.

Avšak – pomyslí si, když jde dále, a ježto je obzor vyklizen, znovu si dopřává volného pohybu oční bulvy – pokud si takto počínám, inzeruji odmítnutí vidět, to jest i já nakonec upevňuji konvenci, jež pokládá pohled na prs za nedovolený. Čili ustavuji mezi svými očima a oněmi nadry, která – alespoň soudě podle záblesku, jenž od nich dospěl na okraj mého zorného pole – byla svěží a napohled líbezná, jakousi mentální podprsenku. Zkrátka, mé nehledění předpokládá, že na onu nahotu myslím, že se o ni zajímám, a to je v zásadě stále ještě indiskrétní a zpátečnický postoj.

Při návratu ze své procházky Palomar opětovně mívá plavkyni a tentokrát upírá pohled před sebe, takže zachytí s rovnoдушnou uniformitou pěnu ustupujících vln, trupy bárek vytažených na břeh, molitanovou podložku na písku, završený úplněk jasnější kůže s hnědavým nimbem bradavky, profil boku v mlžném oparu, šedého proti nebi.

Takže – přemítá, sám se sebou spokojen a pokračuje v cestě –, podařilo se mi docílit toho, aby byl prs plně vstřebán okolím a můj pohled na něj nevážil více než pohled na racka nebo na tresku.

Ale je to tak vůbec správné? – přemýšlí dále –, neznamená to srazit lidskou bytost na úroveň věcí, uvažovat o ní jako o předmětu, a co horšího, pokládat za předmět to, co na té osobě náleží specificky ženskému pohlaví?

Obrátí se a vrátí se. Když nyní s nestrannou objektivitou klouže pohledem po pláži, snaží se, aby v okamžiku, kdy do jeho zorného pole vstoupí ženin prs, byla patrná jistá diskontinuita, jistý odstup, jakási proluka. Pohled putuje, až zavadí o napjatou kůži, couvne, jako by oceňoval lehkým záchvěvem odlišnou hutnost vidění a přidanou hodnotu, jíž se mu dostává, na okamžik utkví ve vzduchu a – vyhýbavě, ale i ochranně – opisuje křivku, jež z jisté vzdálenosti doprovází reliéf prsu. Nato Palomar pokračuje ve své procházce, jako by se nic nestalo.

Myslím, že takto je můj postoj zcela jasný, míní Palomar, a nemůže už dojít k žádnému nedorozumění. Avšak když můj pohled takto klouže, nemohl by v tom být koneckonců spatřován výraz nadřazenosti, podcenění toho, co prs je a co znamená, jisté jeho odsunutí stranou, na okraj nebo do závorek? Vždyť znovu zaháním prs do příšeří, v němž ho držela celá staletí sexuomaniacké stydlivosti a vilnosti jako jakýsi hřích...

Tato interpretace jde proti Palomarovým nejlepším úmyslům, neboť ten sice patří ke zralé generaci, pro niž se, pravda, nahota ženských ňader vždy asociovala s myšlenkou milostné důvěrnosti, nicméně ke generaci, jež tento posun v mravech souhlasně pozdravuje, a to jak pro to, co znamená jako odraz otevřenější společenské mentality, tak protože takovýto detailní pohled je mu vítán. Chtěl by tudíž svým pohledem dokázat vyjádřit tuto nezaujatou podporu.

Udělá čelem vzad. Rozhodnými kroky rázuje znovu k ženě vystavující své tělo slunci. Nyní jeho pohled rozmarně olízne okolí a se zvláštním zřetelem se zastaví na prsu. Pospíší si však přičlenit ho v návalu benevolence a vděčnosti ke všemu, co tu je, ke slunci

a nebi, ke křivým piniím a duně a písku a útesům a oblakům a chaluham, ke kosmu, který krouží kolem těch svatě zářivých hrotů.

Toto by mělo stačit k definitivnímu uklidnění osamělé plavkyně a k vyčištění pole od matoucích závěrů. Ale sotva se znovu přiblíží, ona prudce vyskočí, zahalí se, odfrkne a vzdálí se, potrhujíc rameny na znamení rozmrzelosti, jako by prchala před nemilým naléháním nějakého satyra.

Mrtvá tíha tradice nepřipustného nedovoluje náležitě ocenit osvícenější postoje, uzavírá hořce Palomar.